

Terminologia Histologica

International Terms for Human
Cytology and Histology

Terminologia Histologica

International Terms for Human
Cytology and Histology

FEDERATIVE INTERNATIONAL COMMITTEE
ON ANATOMICAL TERMINOLOGY (FICAT)

Wolters Kluwer | Lippincott Williams & Wilkins
Health

**ФЕДЕРАТИВНИЙ МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ
З АНАТОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Гістологічна термінологія

**МІЖНАРОДНІ ТЕРМІНИ
З ЦИТОЛОГІЇ ТА ГІСТОЛОГІЇ ЛЮДИНИ**

За редакцією
члена-кореспондента НАМН України,
професора Ю.Б. ЧАЙКОВСЬКОГО
і професора О.Д. ЛУЦИКА

ЗАТВЕРДЖЕНО
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
і викладачів вищих медичних навчальних
закладів I–IV рівнів акредитації, лікарів-інтернів,
курсантів, магістрів

Український переклад міжнародних термінів
з цитології та гістології людини
ЗАТВЕРДЖЕНО V з'їздом анатомів, гістологів,
ембріологів і топографоанатомів України

**Київ
«МЕДИЦИНА»
2010**

Terminologia Histologica

International Terms for Human Cytology and Histology

FEDERATIVE INTERNATIONAL COMMITTEE ON ANATOMICAL TERMINOLOGY

Переклад українською й російською мовами:

О.Д. Луцик, лауреат Державної премії України, доктор медичних наук, професор;
Ю.Б. Чайковський, член-кореспондент НАМН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, доктор медичних наук, професор

Рецензенти: **О. Дельцова**, доктор медичних наук, професор; **С. Масловський**, доктор медичних наук, професор; **М. Пушкар**, доктор медичних наук, професор

Г46 **Гістологічна термінологія.** Міжнародні терміни з цитології та гістології людини — Terminologia Histologica. International Terms for Human Cytology and Histology: навч. посіб. / Федеративний міжнародний комітет з анатомічної термінології: Переклад з англ. вид.; за ред. Ю.Б. Чайковського, О.Д. Луцика.— К.: “Медицина”, 2010.— 304 с.
ISBN 978-617-505-060-6

Це видання — переклад українською і російською мовами найновішої редакції Міжнародної гістологічної термінології, яка була затверджена у 2005 році на Міжнародному конгресі анатомів у Кіото і вийшла друком у 2008 році у видавництві Wolters Kluwer Health (США). У ній вперше для полегшення комп’ютерного опрацювання інформації Федеративний міжнародний комітет з анатомічної термінології (FICAT) застосував дванадцятизначні ідентифікатори термінів. У виданні вміщено значну кількість нових термінів, які стосуються найсучасніших досягнень біохімії, клінічної біології та цитофізіології. Численні підсторінкові виноски, що містять короткі коментарі до нових термінів і цитують назви оригінальних праць, де ці терміни зустрічаються вперше, стануть у пригоді зацікавленому читачеві.

Для студентів і викладачів вищих медичних навчальних закладів I—IV рівнів акредитації, лікарів-інтернів, курсантів, магістрів.

ББК 86я73

*Видання здійснено за домовленістю із видавництвом “Lippincott Williams & Wilkins”, США.
Published by arrangement with Lippincott Williams & Wilkins, USA.*

*Видавництво “Lippincott Williams & Wilkins / Wolters Kluwer Health” не брало участі в здійсненні перекладу цієї книжки.
Lippincott Williams & Wilkins / Wolters Kluwer Health did not participate in the translation of this title.*

Зміст

Поради користувачеві	VIII	ТРАВНА СИСТЕМА	42
Передмова до міжнародного видання	XI	ДИХАЛЬНА СИСТЕМА	57
Члени Федеративного міжнародного комітету з анатомічної термінології (FICAT)	XIV	СЕЧОВА СИСТЕМА	61
Подяка	XV	СТАТЕВІ СИСТЕМИ	66
Передмова до українського видання	XVIII	Жіноча статева система.....	66
Список рекомендованої літератури	XX	Чоловіча статева система.....	71
Цитологія	1	ЕНДОКРИННА СИСТЕМА	80
Клітина	1	СЕРЦЕВО-СУДИННА СИСТЕМА	85
Клітинний цикл	11	ЛІМФОЇДНА СИСТЕМА	90
Загальна гістологія	15	НЕРВОВА СИСТЕМА	94
Стовбурові клітини.....	15	Центральна нервова система	94
Епітеліальна тканина	15	Периферична нервова система	103
Сполучні та опорні тканини	19	Кишкова нервова система	105
Гематолімфоїдні структури	24	РЕЦЕПТОРИ ТА ОРГАНИ ЧУТТЯ	106
М'язова тканина	28	Орган нюху	106
Нервова тканина.....	31	Око та споріднені структури	107
Спеціальна гістологія	38	Вуха	112
КІСТКИ	38	Орган смаку.....	116
З'ЄДНАННЯ.....	39	ЗАГАЛЬНИЙ ПОКРИВ	118
М'ЯЗИ	41	Показчик епонімів	123
		Показчик латинських термінів	125
		Показчик українських термінів	163
		Показчик англійських термінів	203
		Показчик російських термінів	245

Contents

User's Guide	IX	URINARY SYSTEM	61
Preface to International Edition	XII	GENITAL SYSTEMS	66
Membership of FICAT	XVI	Female genital system	66
Acknowledgments	XVI	Male genital system.....	71
 		ENDOCRINE SYSTEM.....	80
Cytology	1	CARDIOVASCULAR SYSTEM	85
Cell	1	LYMPHOID SYSTEM.....	90
Cell cycle.....	11	NERVOUS SYSTEM	94
 		Central nervous system	94
General histology	15	Peripheral nervous system	103
Stem cells	15	Enteric nervous system.....	105
Epithelial tissue	15	SENSORY RECEPTORS AND SENSE ORGANS	106
Connective and supporting tissues	19	Olfactory organ	106
Haematolymphoid complex.....	24	Eye and related structures	107
Muscle tissue.....	28	Ear	112
Nerve tissue.....	31	Gustatory organ	116
 		THE INTEGUMENT	118
Special histology	38	 	
BONES	38	Index of Eponyms	123
JOINTS	39	Index of Latin Terms	125
MUSCLES	41	Index of Ukrainian Terms	163
ALIMENTARY SYSTEM	42	Index of English Terms	203
RESPIRATORY SYSTEM.....	57	Index of Russian Terms	245

Содержание

Советы пользователю	X	ПИЩЕВАРИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА	42
Предисловие к международному изданию ..	XIII	ДЫХАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА	57
Члены Федеративного международного комитета по анатомической терминологии (FICAT)	XVII	МОЧЕВАЯ СИСТЕМА	61
Благодарность	XVII	ПОЛОВЫЕ СИСТЕМЫ	66
Предисловие к украинскому изданию	XVIII	Женская половая система	66
Список рекомендованной литературы	XX	Мужская половая система	71
Цитология	1	ЭНДОКРИННАЯ СИСТЕМА	80
Клетка	1	СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТАЯ СИСТЕМА	85
Клеточный цикл	11	ЛИМФОИДНАЯ СИСТЕМА	90
Общая гистология	5	НЕРВНАЯ СИСТЕМА	94
Стволовые клетки	15	Центральная нервная система.....	94
Эпителиальная ткань	15	Периферическая нервная система	103
Соединительные и опорные ткани	19	Кишечная нервная система	105
Гематолимфоидны структуры	24	РЕЦЕПТОРЫ И ОРГАНЫ ЧУВСТВ	106
Мышечная ткань	28	Орган обоняния	106
Нервная ткань	31	Глаз и родственные структуры	107
Специальная гистология	38	Ухо	112
КОСТИ	38	Орган вкуса	116
СОЕДИНЕНИЯ	39	ОБЩИЙ ПОКРОВ	118
МЫШЦЫ	41	Указатель эпонимов	123
		Указатель латинских терминов	125
		Указатель украинских терминов	163
		Указатель английских терминов	203
		Указатель русских терминов	245

Передмова до міжнародного видання

Міжнародна гістологічна термінологія є частиною серії видань, присвячених морфологічній термінології. Їй передувало опублікована 1998 року Міжнародна анатомічна термінологія (Thieme, Stuttgart), дещо пізніше заплановано випустити у світ Міжнародну ембріологічну термінологію. Усі три означені книги є спільним доробком Федеративного міжнародного комітету з анатомічної термінології (FICAT) та 60 Національних асоціацій анатомів, які нині є членами Міжнародної федерації асоціацій анатомів (IFAA). Остання — єдина міжнародна організація, що репрезентує всі аспекти анатомії, анатомічні товариства й асоціації.

Завдання усіх трьох термінологій було визначено на Генеральній асамблеї Федеративного світового конгресу анатомів, що проходив у Ріо-де-Жанейро (Бразилія) у серпні 1989 року. Саме там був створений FICAT. Первинна мета FICAT: представити офіційну термінологію анатомічних наук після консультацій з усіма членами Міжнародної федерації асоціацій анатомів, забезпечивши цим демократичний підхід до термінології.

Анатомічні термінології становлять основу медичної термінології, і важливо, щоб лікарі та науковці всього світу використовували однакові назви для означення ідентичних структур.

Ця книжка включає терміни із цитології, загальної гістології та спеціальної гістології (мікроанатомії органів). На відміну від латинських термінів із макроанатомії, що були апробовані протягом тривалого часу і становлять основу Міжнародної анатомічної термінології, багато структур або їх компонентів з розділу гістології не мали офіційної латинської назви, тому потрібно було створити багато нових латинських термінів (наприклад, *vesicula transferrens enzymata lysosomatica* / транспортний пухирець лізосомних ензимів). До цього видання включено також деякі хімічні / біохімічні назви. Використані загальноприйняті скорочення (як-от MALT, GFAP-філамент). Збережена невелика кількість епонімів, які знайшли широке застосування (як-от комплекс Гольджі).

Із часу публікації в 1998 році Міжнародної анатомічної термінології FICAT провів зустрічі у:

- Кардіффі, Велика Британія, 13 березня 1999 р.;
- Кальярі, Італія, 5 вересня 1999 р.;
- Санкт-Петербурзі, Росія, 11 червня 2000 р.;
- Авайї, Японія, 12 вересня 2000 р.;
- Орландо, США, 29 березня 2001 р.;
- Сан-Ситі, Південна Африка, 18 липня 2001 р.;
- Маастрихті, Нідерланди, 8 квітня 2002 р.;
- Тимішоарі, Румунія, 6 вересня 2002 р.;
- Сен-Маартені, Нідерландські Антили, 10 лютого 2003 р.;
- Джексоні, США, 24 серпня 2003 р.;
- Гобарті, Австралія, 16 лютого 2004 р.;

- Кочі, Японія, 22 вересня 2004 р.;
- Брюсселі, Бельгія, 30 березня 2005 р.;
- Стенфорді, США, 22 серпня 2005 р.

Подібно до того, як це було зроблено раніше стосовно Міжнародної анатомічної термінології, FICAT переглянув й опрацював наявні латинські гістологічні терміни, додавши до них список загальноприйнятих англійських термінів. FICAT намагався уникати невірних змін і з метою віддзеркалення національних особливостей різних країн використав багато альтернативних назв. Протягом 2003 року чорнова версія Міжнародної гістологічної термінології була розіслана для погодження усім членам Міжнародної федерації асоціацій анатомів. Запропоновані зміни і доповнення національних асоціацій анатомів були враховані в цьому виданні. FICAT продовжує працювати над Міжнародною ембріологічною термінологією і планує її публікацію в близькому майбутньому. У подальших планах — перегляд Міжнародної анатомічної термінології з акцентом на досягнення максимальної зручності її використання клініцистами та в електронному форматі.

Терміни подані у форматі трьох колонок: кожен латинський термін супроводжується відповідником, уживаним в англійських країнах: кожен термін має свій ідентифікаційний номер. Послідовність розташування термінів зумовлена анатомічними особливостями тієї чи тієї системи. Якщо застосування морфологічного підходу було неможливим, терміни розташовували за алфавітом. Відступи і різні варіанти шрифту заголовків покликані відобразити ієрархію термінів. Книжку завершують алфавітні покажчики латинських, українських, англійських та російських термінів, а також покажчик епонімів з відповідними ідентифікаційними номерами.

Для створення національних гістологічних термінологій FICAT рекомендує використовувати латиномовний список. Англійський список наведений у цьому виданні, оскільки англійською мовою послуговуються морфологи багатьох країн, однак він не може бути використаний як основа для іншомовних термінологій.

FICAT просить надсилати конструктивні коментарі всіх зацікавлених морфологів для врахування їх у наступних перевиданнях. Коментарі можна надсилати звичайною або електронною поштою на адресу: stedmans@lww.com.

Після затвердження Міжнародною федерацією асоціацій анатомів ця редакція *Terminologia Histologica* / Гістологічної термінології є правонаступницею *Nomina Histologica*.

Жовтень 2005

Ян ВІТМОР

Голова Федеративного міжнародного комітету з анатомічної термінології (FICAT)

Preface to International Edition

This book on histological terminology is part of a series dealing with anatomical terminologies. It follows *Terminologia Anatomica* published in 1998 by Thieme, Stuttgart and New York, and will be followed by *Terminologia Embryologica*. The books are the joint creation of the Federative International Committee on Anatomical Terminology (FICAT) and the now 60 Member Associations of the International Federation of Associations of Anatomists (IFAA). The IFAA is the only international body representing all aspects of anatomy and anatomical associations.

The objective of the terminologies was defined at the General Assembly of the Federative World Congress of Anatomy, held in Rio de Janeiro, Brazil, in August 1989, when the FCAT (now FICAT) was created. The stated aim was:

“To present the official terminology of the anatomical sciences after consultation with all the members of the International Federation of Associations of Anatomists, thus ensuring a democratic input to the terminology.”

Anatomical terminologies are the foundation of medical terminology and it is important that doctors and scientists throughout the world use the same name for each structure.

The present volume contains the terminologies of Cytology, General Histology, and Special Histology (i.e., Microscopic Anatomy). In contrast to the well-established Latin gross anatomical terms used in *Terminologia Anatomica*, many structures, or structural components in the field of histology, had no official Latin term and, hence, a new Latin term had to be created (e.g., *Vesicula transferrens enzymata lysosomatica*/Vesicle transporting lysosomal enzymes). Some chemical/biochemical terms are included where they are structurally relevant, but it was difficult to decide which should be included. Also, commonly used abbreviations (e.g., MALT, GFAP filament) are included. A few eponyms have been retained, as they are so widely used (e.g., *Complexus Golgiensis*).

FICAT has met on several occasions since the publication of *Terminologia Anatomica* in 1998:

- Cardiff, Wales, UK, 13 March 1999
- Cagliari, Sardinia, Italy, 5 September 1999
- St Petersburg, Russia, 11 June 2000
- Awaji, Japan, 12 September 2000
- Orlando, Florida, USA, 29 March 2001
- Sun City, South Africa, 18 July 2001
- Maastricht, The Netherlands, 8 April 2002
- Timisoara, Romania, 6 September 2002

- St Maarten, The Netherlands Antilles, 10 February 2003
- Jackson, Mississippi, USA, 24 August 2003
- Hobart, Tasmania, Australia, 16 February 2004
- Kochi, Japan, 22 September 2004
- Brussels, Belgium, 30 March 2005
- Stanford, California, USA, 22 August 2005.

As with *Terminologia Anatomica*, FICAT has reviewed and revised the existing Latin histological terms, with the addition of a list of English terms in common usage. The FICAT has tried to avoid unnecessary change and has adopted many alternatives in common usage in order to encompass the variable way in which the terminology is used in different countries. During 2003, a final draft of *Terminologia Histologica* was sent to all the Member Associations of the IFAA for comment. The present work incorporates changes suggested by these Member Associations. FICAT is continuing work on *Terminologia Embryologica* and hopes to publish this work soon. Future plans include a revision of *Terminologia Anatomica*, with particular reference to use of anatomical terms in the clinical environment and electronic forms of medical languages.

The terms are laid out in three columns, with each Latin term accompanied by a term in current usage in English-speaking countries. Alongside each pair is a unique identifying number. The order in which the terms are set out tends to follow the anatomy naturally through each system. When this was not possible, terms are listed alphabetically. Indentation and heading styles are used to indicate the relationship of one term to another. The book is completed by a comprehensive index of Latin and English terms and an index of eponyms that identifies the number of the appropriate noneponymous term.

Only the Latin list of terms should be used as the basis for creating lists of equivalent terms in other languages. English equivalents are given in this list because English is spoken in many countries. It is not the basis for terminology in other languages.

The Committee invites constructive comments from all quarters for consideration for future editions. Comments may be sent by postcard or Email to: stedmans@lww.com.

Having been adopted by the IFAA, this terminology supersedes the *Nomina Histologica*.

October 2005

Ian Whitmore
Chairman FICAT

Предисловие к международному изданию

Международная гистологическая терминология является частью серии изданий, посвященных морфологической терминологии. Ей предшествует опубликованная в 1998 г. Международная анатомическая терминология (Thieme, Stuttgart), несколько позже запланировано выпустить в свет Международную эмбриологическую терминологию. Все три упомянутые книги являются общим наследием Федеративного международного комитета по анатомической терминологии (FICAT) и 60 Национальных ассоциаций анатомов, которые ныне являются членами Международной федерации ассоциаций анатомов (IFAA). Последняя — единственная международная организация, которая представляет все аспекты анатомии, анатомические общества и ассоциации.

Задания всех трех терминологий было определено на Генеральной ассамблее Федеративного мирового конгресса анатомов, который проходил в Рио-де-Жанейро (Бразилия) в августе 1989 года. Именно там был создан FICAT. Первичная цель FICAT: представить официальную терминологию анатомических наук после консультаций со всеми членами Международной федерации ассоциаций анатомов, обеспечив демократический подход к терминологии.

Анатомические терминологии составляют основу медицинской терминологии, и важно, чтобы врачи и ученые всего мира использовали одинаковые названия для обозначения идентичных структур.

Эта книга включает термины из цитологии, общей гистологии и специальной гистологии (микрoанатомии органов). В отличие от латинских терминов по макроанатомии, которые были апробированы в течение длительного времени и составляют основу Международной анатомической терминологии, многие структуры или их компоненты из раздела гистологии не имели официального латинского названия, поэтому нужно было создать много новых латинских терминов (например, vesicula transferrens enzymata lysosomatica / транспортный пузырек лизосомных энзимов). В это издание включены также некоторые химические / биохимические названия. Используются общепринятые сокращения (например, MALT, GFAP-филамент). Сохранено небольшое количество эпонимов, которые нашли широкое применение (например, комплекс Гольджи).

Со времени публикации в 1998 году Международной анатомической терминологии FICAT провел встречи в:

- Кардиффе, Великобритания, 13 марта 1999 г.;
- Кальяри, Италия, 5 сентября 1999 г.;
- Санкт-Петербурге, Россия, 11 июня 2000 г.;
- Авайи, Япония, 12 сентября 2000 г.;
- Орландо, США, 29 марта 2001 г.;
- Сан-Сити, Южная Африка, 18 июля 2001 г.;
- Маастрихте, Нидерланды, 8 апреля 2002 г.;
- Тимишоаре, Румыния, 6 сентября 2002 г.;
- Сен-Маартене, Нидерландские Антилы, 10 февраля 2003 г.;
- Джексоне, США, 24 августа 2003 г.;
- Хобарте, Австралия, 16 февраля 2004 г.;

- Кочи, Япония, 22 сентября 2004 г.;
- Брюсселе, Бельгия, 30 марта 2005 г.;
- Стэнфорде, США, 22 августа 2005 г.

Подобно тому, как это было сделано ранее в отношении Международной анатомической терминологии, FICAT пересмотрел и обработал имеющиеся латинские гистологические термины, добавив к ним список общепринятых английских терминов. FICAT старался избегать неоправданных изменений и с целью отражения национальных особенностей разных стран использовал много альтернативных названий. На протяжении 2003 г. черновая версия Международной гистологической терминологии была разослана для согласования всем членам Международной федерации ассоциаций анатомов. Предложенные изменения и дополнения национальных ассоциаций анатомов были учтены в этом издании. FICAT продолжает работу над Международной эмбриологической терминологией и планирует ее публикацию в ближайшем будущем. В дальнейших планах — пересмотр Международной анатомической терминологии с акцентом на достижение максимального удобства ее использования клиницистами и в электронном формате.

Термины представлены в формате трех колонок: каждый латинский термин сопровождается соответствующим термином, употребляемым в англоязычных странах: каждый термин имеет свой идентификационный номер. Последовательность расположения терминов обусловлена анатомическими особенностями той или иной системы. Если применение морфологического подхода было невозможным, термины располагали по алфавиту. Отступления и различные варианты шрифта заголовков призваны отразить иерархию терминов. Книгу завершают алфавитные указатели латинских, украинских, английских и русских терминов, а также указатель эпонимов с соответствующими идентификационными номерами.

Для создания национальных гистологических терминологий FICAT рекомендует использовать латиноязычный список. Англоязычный список приведен в этом издании, поскольку английским языком пользуются морфологи многих стран, однако он не может быть использован как основа для иноязычных терминологий.

FICAT просит присылать конструктивные комментарии всех заинтересованных морфологов для учета их в следующих переизданиях. Комментарии можно направлять обычной или электронной почтой по адресу: stedmans@lww.com.

После утверждения Международной федерацией ассоциаций анатомов эта редакция Terminologia Histologica / Гистологической терминологии является правопреемницей Nomina Histologica.

Октябрь 2005

Ян Уитмор

Председатель Федеративного международного комитета по анатомической терминологии (FICAT)

Передмова до українського видання

Кожна наука має свою специфічну термінологію, яка дає змогу фахівцям порозумітися між собою, незважаючи на їхню державну чи національну належність. Такою термінологією для морфологів усього світу нині є Міжнародна анатомічна термінологія та Міжнародна гістологічна термінологія. Якщо розглядати анатомію та гістологію у ширшому контексті — як фундамент усіх медичних наук — стає очевидним, що коректне використання цитологічних, гістологічних, мікро- та макроанатомічних термінів є передумовою успішної діяльності лікаря-практика будь-якої спеціалізації. Студентська аудиторія посідає проміжне, але не менш важливе місце серед потенційних користувачів обох термінологій.

Міжнародна гістологічна термінологія — це систематизований перелік термінів і понять, які морфологи всього світу домовилися використовувати для означення тих чи тих мікроскопічних структур або пов'язаних із ними процесів. Міжнародна гістологічна термінологія є списком латинських термінів, на основі якого з урахуванням національних мовних традицій складаються списки відповідних аналогів іншими мовами, тобто творяться національні гістологічні термінології.

Ця книжка — переклад українською і російською мовами найновішої редакції Міжнародної гістологічної термінології, яка була затверджена у 2005 році на Міжнародному конгресі анатомів у Кіото і вийшла друком у 2008 році у видавництві Kluwer, США [19]. У ній вперше для полегшення комп'ютерного опрацювання інформації Федеративний міжнародний комітет з анатомічної термінології (FICAT) застосував дванадцятизначні ідентифікатори термінів. У виданні вміщено значну кількість нових термінів, які стосуються найсучасніших досягнень біохімії, клітинної біології та цитофізіології. Численні підсторінкові виноски, що містять короткі коментарі до нових термінів і цитують назви оригінальних праць, де ці терміни зустрічаються вперше, стануть у пригоді зацікавленому читачеві. Уперше за багато років до офіційного реєстру термінів — аби віддати належне визначним персоналіям в історії гістології — повернено епонімічні назви.

Під час роботи над перекладом було використано три попередні українські редакції Міжнародних гіс-

тологічних номенклатур [10, 11, 13]. Транслітерацію термінів і власних імен наведено відповідно до українського видання Ілюстрованого медичного словника Дорланда [1], а також Великого зведеного орфографічного словника сучасної української лексики [6]. Слово «номенклатура» у цьому виданні відповідно до оригіналу замінено на «термінологія». Оскільки українські морфологи у своїй науковій і дидактичній діяльності нерідко послуговуються англійською та російською мовами, українські й латинські терміни доповнені англійськими та російськими відповідниками.

Усі зауваження стосовно коректності перекладу латинських термінів будуть із вдячністю прийняті його авторами, а доповнення, уточнення чи коментарі стосовно латино-англійської термінологічної бази — членами FICAT.

У 1997 році на Міжнародному конгресі анатомів у Сан-Паулу було затверджено нову редакцію Міжнародної анатомічної термінології. Вона була опублікована у форматі міжнародного видання 1998 року, український переклад якого побачив світ у 2001 році [5]. У 2005 році завершено опрацювання нової Міжнародної гістологічної термінології, яку було затверджено на Міжнародному конгресі анатомів у Кіото. Вийшла друком вона у 2008 році [19]. На часі доопрацювання, затвердження та оприлюднення нової редакції Міжнародної ембріологічної термінології.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Рішення про доцільність створення Міжнародної термінології з гістології та ембріології було вперше задекларовано у 1960 році на VII Міжнародному конгресі анатомів у Нью-Йорку. Від 1961 року при Міжнародному анатомічному номенклатурному комітеті (IANC) працював Підкомітет з гістології. Підготовлений ним офіційний список гістологічних термінів було затверджено у серпні 1970 року на IX Всесвітньому конгресі анатомів у Ленінграді (нині Санкт-Петербург). Цей документ отримав назву Ленінградської міжнародної гістологічної номенклатури (LNH). Він містив систематизований список термінів із цитології, загальної та спеціальної гістології латинською мовою*. Отже, аж

*Першу (неофіційну) редакцію Міжнародної гістологічної номенклатури, підготовлену Підкомітетом з гістології під керівництвом професора М. Секі (Японія), було укладено англійською мовою, однак підтримку переважної більшості провідних морфологів світу, за аналогією з Міжнародною анатомічною номенклатурою, отримав латинський список термінів, підготовлений під керівництвом російських професорів В. Єлисеєва, А. Студинського та Ю. Копаєва, який і було покладено в основу Ленінградської міжнародної гістологічної номенклатури.

через 75 років після прийняття першої в історії Базельської міжнародної анатомічної номенклатури (BNA) [5] морфологічна наука збагатилася ще одним важливим науковим документом — Ленінградською міжнародною гістологічною номенклатурою.

У 1973 році член Міжнародного анатомічного номенклатурного комітету професор Ю. Копаєв у співавторстві з доцентом І. Кілачицькою опублікували повний список Ленінградської міжнародної гістологічної номенклатури латинською та російською мовами [12]. Так було започатковано Російську гістологічну номенклатуру.

Перший переклад українською мовою Міжнародної гістологічної номенклатури здійснений доцентом кафедри гістології та ембріології Львівського медичного інституту (нині Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького) А. Івановою. За основу перекладу було взято Токійську (1975 р.) редакцію номенклатури. Книга побачила світ 1980 року у форматі тримовного латино-російсько-українського видання [13]. Цього ж року означений вище український список гістологічних термінів було затверджено на I з'їзді анатомів, гістологів та ембріологів України у Вінниці, і він отримав статус офіційного документа.

Подальший перегляд і затвердження змін до Міжнародної гістологічної номенклатури здійснювалися на міжнародних конгресах анатомів у Мехіко (1980),

Лондоні (1985), Генті (1992). Це знайшло своє відображення у відповідних українських виданнях: Лондонську редакцію було перекладено й опубліковано українською мовою у 1993 році [12], Гентську редакцію — у 2001 році [10]. Оприлюднений у них список українських гістологічних термінів пройшов випробування при викладанні предмету, особливо після проголошення незалежності України і надання українській мові статусу державної — як під час написання підручників [14], словників [15], атласів [2, 18], іншої навчально-методичної літератури [3, 4, 7, 8, 9, 17], так і при читанні лекцій чи проведенні практичних занять.

У серпні 1989 року на Генеральній асамблеї федеративного світового конгресу анатомів, що проходив у Ріо-де-Жанейро, було задекларовано необхідність перегляду і модернізації термінології з анатомічних наук, до яких крім власне анатомії належать також гістологія та ембріологія. Створено Федеративний міжнародний комітет анатомічної термінології (FICAT), який став правонаступником Міжнародного анатомічного номенклатурного комітету (IANC) і отримав статус офіційного представництва Міжнародної федерації асоціацій анатомів (IFAA).

Олександр ЛУЦИК
Юрій ЧАЙКОВСЬКИЙ

Цитологія

	ЛАТИНСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	УКРАЇНСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	АНГЛІЙСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	РОСІЙСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ
H1.00.01.0.00001	CELLULA	КЛІТИНА	CELL	КЛЕТКА
H1.00.01.0.00002	Protoplasma	Протоплазма	Protoplasm	Протоплазма
H1.00.01.0.00003	Nucleus	Ядро	Nucleus	Ядро
H1.00.01.0.00004	Cytoplasma	Цитоплазма	Cytoplasm	Цитоплазма
H1.00.01.0.00005	Ectoplasma	Ектоплазма	Ectoplasm; Cortical cytoplasm	Ектоплазма
H1.00.01.0.00006	Endoplasma	Ендоплазма	Endoplasm	Ендоплазма
H1.00.01.0.00007	Hyaloplasma ¹	Гіалоплазма ¹	Hyaloplasm	Гіалоплазма
H1.00.01.0.00008	Cytosol ¹ ; Matrix cytoplasmica	Цитозоль ¹ ; Цитоматрикс	Cytosol	Цитозоль; Цитоматрикс
H1.00.01.0.00009	Organelle; Organula	Органела	Organelle	Органелла
H1.00.01.0.00010	Inclusiones cytoplasmicae	Цитоплазматичні включення	Cytoplasmic inclusions	Цитоплазматические включения
H1.00.01.0.00011	Plasmalemma; Membrana cellularis	Плазмолема; Клітинна оболонка	Plasmalemma; Cell membrane; Plasma membrane	Плазмолемма; Клеточная оболочка
H1.00.01.0.00012	Junctiones cellulares	Клітинні сполучення	Cellular junctions	Клеточные соединения
H1.00.01.0.00013	Spatium intercellulare	Міжклітинний простір	Intercellular space	Межклеточное пространство
H1.00.01.0.00014	Substantia intercellularis	Міжклітинна речовина	Intercellular substance	Межклеточное вещество
H1.00.01.0.00015	Ratio nucleocytoplasmica	Ядерно-цитоплазматичний індекс	Nucleocytoplasmic ratio	Ядерно-цитоплазматический индекс
H1.00.01.0.00016	Cellula uninucleata	Одноядерна клітина	Uninucleate cell	Одноядерная клетка
H1.00.01.0.00017	Cellula mononucleata	Мононуклеарна клітина	Mononucleate cell	Мононуклеарная клетка
H1.00.01.0.00018	Cellula binucleata	Двоядерна клітина	Binucleate cell	Двухъядерная клетка
H1.00.01.0.00019	Cellula multinucleata	Багатоядерна клітина	Multinucleate cell	Многоядерная клетка
H1.00.01.0.00020	Syncytium	Сукліття; Синцитій	Syncytium	Соклетие; Синцитий
H1.00.01.0.00021	Plasmodium	Плазмодій; Симпласт	Plasmodium	Плазмодий; Симпласт
H1.00.01.0.00022	Cellula anucleata	Без'ядерна клітина	Anucleate cell	Безъядерная клетка
H1.00.01.0.00023	Cellula somatica	Соматична клітина	Somatic cell	Соматическая клетка
H1.00.01.0.00024	Cellula germinativa	Статева клітина	Germ cell	Половая клетка
H1.00.01.0.00025	Cellula primordialis ²	Примордіальна клітина ²	Primordial cell	Примордиальная клетка
H1.00.01.0.00026	Cellula fundatoria ³	Клітина-засновниця ³	Founder cell	Клетка-основательница
H1.00.01.0.00027	Cellula proprecursoria ⁴	Передствобурова клітина ⁴	Prestem cell [PSC]	Предстволовая клетка
H1.00.01.0.00028	Cellula precursoria ⁵	Стовбурова клітина ⁵	Stem cell	Стоволовая клетка
H1.00.01.0.00029	Cellula progenetrix ⁶	Клітина-попередниця ⁶	Progenitor cell	Клетка-предшественница
H1.00.01.0.00030	Cellula precursoria embryonica; Stipitoblastus	Ембріональна стовбурова клітина; Стипітобласт	Embryonic stem cell [ESC]	Ембріональная стволовая клетка; Стипитобласт

¹ H1.00.01.0.00007/ H1.00.01.0.00008 *Гіалоплазма; Цитозоль*: Широко вживаний термін *гіалоплазма* не був включений до попереднього видання гістологічної номенклатури. Первинно цей термін був запропонований біохіміками для означення фракції ультрацентрифугату, що не містила органел та інших частинок. Термін *цитозоль* використовується в морфології для означення безструктурного під електронним мікроскопом клітинного матриксу. *Цитозоль і гіалоплазма* не є синонімами. Нині термін *гіалоплазма* застосовують при світловій мікроскопії для означення оптично однорідної частини цитоплазми, що не містить видимих частинок.

² H1.00.01.0.00025 *Примордіальна клітина*: Термін використовується для означення зиготи та її безпосереднього потомства.

³ H1.00.01.0.00026 *Клітина-засновниця*: Клітина, здатна давати початок одній або кільком клітинним популяціям.

⁴ H1.00.01.0.00027 *Передствобурова клітина*: Клітина, здатна започатковувати одну або кілька клітинних популяцій.

⁵ H1.00.01.0.00028 *Стовбурова клітина*: Є складником клітинної популяції; здатність до підтримання власної ідентичності поєднує з утворенням потомства клітин однієї або кількох клітинних ліній. Популяції стовбурових клітин включені до списку термінів із загальної гістології.

⁶ H1.00.01.0.00029 *Клітина-попередниця*: Потомок стовбурової клітини, роль якої полягає у формуванні морфологічно розпізнаваних попередниць однієї або кількох клітинних ліній після втрати здатності до підтримування свого кількісного складу. Клітини-попередниці перелічені далі разом із започаткованими ними лініями клітин.

	ЛАТИНСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	УКРАЇНСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	АНГЛІЙСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	РОСІЙСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ
H1.00.01.0.00031	Cellula precursoria embryonica spontanea; Stipitoblastus verus	Ембріональна стовбутова клітина, яка спонтанно генерується в організмі; Справжній стипітобласт	ESC generated spontaneously in vivo [ESC GS]	Эмбриональная стволовая клетка, спонтанно генерируемая в организме; Истинный стипитобласт
H1.00.01.0.00032	Cellula precursoria embryonica artificialis; Stipitoblastus artificialis ⁷	Ембріональна стовбутова клітина, штучно згенерована поза організмом; Штучний стипітобласт ⁷	ESC induced artificially in vitro [ESC IA]	Эмбриональная стволовая клетка, искусственно генерируемая вне организма; Искусственный стипитобласт
H1.00.01.0.00033	Cellula precursoria fetalis	Стовбутова клітина плода	Fetal stem cell	Стовбутова клітина плода
H1.00.01.0.00034	Cellula precursoria neonatalis	Стовбутова клітина новонародженого	Neonatal stem cell	Стовбутова клітина новонародженого
H1.00.01.0.00035	Cellula precursoria adulta	Стовбутова клітина дорослого	Adult stem cell	Стовбутова клітина дорослого
	<i>Morphologia externa</i>	<i>Зовнішня морфологія</i>	<i>External morphology</i>	<i>Внешняя морфология</i>
H1.00.01.0.00036	Cellula columnaris	Стовпчаста клітина	Columnar cell	Столбчатая клетка
H1.00.01.0.00037	Cellula cuboidea	Кубічна клітина	Cuboidal cell	Кубическая клетка
H1.00.01.0.00038	Cellula dendritiformis	Розгалужена клітина; Дендритоподібна клітина	Dendritic cell; Branched cell	Разветвленная клетка; Дендритовидная клетка
H1.00.01.0.00039	Cellula fusiformis	Веретеноподібна клітина	Fusiform cell	Веретеновидная клетка
H1.00.01.0.00040	Cellula gigantea	Гігантська клітина	Giant cell	Гигантская клетка
H1.00.01.0.00041	Cellula ovoidea	Овоїдна клітина	Ovoid cell; Oval cell	Овоидная клетка
H1.00.01.0.00042	Cellula polyhedralis	Поліедральна клітина	Polyhedral cell	Полиэдральная клетка
H1.00.01.0.00043	Cellula prismatica	Призматична клітина	Prismatic cell	Призматическая клетка
H1.00.01.0.00044	Cellula pyramidalis	Пірамідна клітина	Pyramidal cell	Пирамидная клетка
H1.00.01.0.00045	Cellula spheroidea	Округла клітина	Spheroidal cell; Spherical cell	Округлая клетка
H1.00.01.0.00046	Cellula squamosa; Cellula plana	Луската клітина; Плоска клітина	Squamous cell; Pavement cell	Чешуйчатая клетка; Плоская клетка
H1.00.01.0.00047	Cellula stellata	Зірчаста клітина	Stellate cell	Звездчатая клетка
H1.00.01.1.00001	PLASMALEMMA; MEMBRANA CELLULARIS	ПЛАЗМОЛЕМА; КЛІТИННА ОБОЛОНКА	PLASMALEMMA; CELL MEMBRANE	ПЛАЗМОЛЕММА; КЛЕТЧОЧА ОБЛОЧКА
H1.00.01.1.00002	Glycocalyx	Глікокалікс	Glycocalyx	Гликокаликс
H1.00.01.1.00003	Facies externa	Зовнішня поверхня	Outer surface; Superficial surface	Наружная поверхность
H1.00.01.1.00004	Lamina densa externa	Зовнішня щільна пластинка	External dense lamina	Наружная плотная пластинка
H1.00.01.1.00005	Facies E; Facies fracta externa	Е-поверхня; Зовнішня поверхня сколу	E face; External fractured face; Exoplasmic face	Е-поверхность; Наружная поверхность скола
H1.00.01.1.00006	Impressio granuli intramembranacei	Відбиток внутрішньо-перетинкової частинки	Impression of intramembrane particle	Отпечаток внутри-перепоночной частички
H1.00.01.1.00007	Lamina intermedia lucida	Проміжна світла пластинка	Middle lucent lamina	Промежуточная светлая пластинка
H1.00.01.1.00008	Granulum intramembranaceum	Внутрішньо-перетинкова частинка	Intramembrane particle	Внутриперепоночная частичка
H1.00.01.1.00009	Lamina densa interna	Внутрішня щільна пластинка	Internal dense lamina	Внутренняя плотная пластинка
H1.00.01.1.00010	Facies P; Facies fracta cytoplasmica; Facies fracta protoplasmica	Р-поверхня; Цито-плазматична поверхня сколу; Протоплазматична поверхня сколу	Protoplasmic fractured face; P face	Р-поверхность; Цито-плазматическая поверхность скола; Протоплазматическая поверхность скола
H1.00.01.1.00011	Protrusio granuli intramembranacei	Випинання внутрішньо-перетинкової частинки	Protrusion of intramembrane particle	Выпячивание внутриперепоночной частички
H1.00.01.1.00012	Facies interna	Внутрішня поверхня	Inner surface; Cytosolic face	Внутренняя поверхность
H1.00.01.1.01001	Specialisationes superficiales	Поверхневі спеціалізації	Surface specializations	Поверхностные специализации
H1.00.01.1.01002	Invaginatio cellularis	Клітинна інвагінація	Cell invagination	Клеточная инвагинация
H1.00.01.1.01003	Processus cellularis	Клітинний відросток	Cell process	Клеточный отросток
H1.00.01.1.01004	Processus amoeboides	Амебоїдний відросток	Amoeboid process ▲	Амебовидный отросток
H1.00.01.1.01005	Pseudopodium	Псевдоніжка	Pseudopod	Ложноножка
H1.00.01.1.01006	Microspina	Мікроостистий відросток	Microspike	Микроостистый отросток
H1.00.01.1.01007	Filopodium	Ниткоподібний відросток	Filiform process; Filopodium	Нитевидный отросток
H1.00.01.1.01008	Lamellipodium	Пластинчастий відросток	Lamellipodium; Lamellar process	Пластинчатый отросток

⁷ H1.00.01.0.00032 Ембріональна стовбутова клітина, згенерована поза організмом: Доволі часто цей термін уживають без виокремлення з ембріональних стовбурових клітин, спонтанно генерованих в організмі, асоціюючи обидва терміни з поняттям ембріональної стовбурової клітини. Такого некоректного використання слід уникати, оскільки це може бути причиною значних непорозумінь.

	ЛАТИНСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	УКРАЇНСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	АНГЛІЙСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ	РОСІЙСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ
H1.00.01.1.01009	Processus polypoideus	Поліпоїдний відросток	Polypoid process	Полипоидный отросток
H1.00.01.1.01010	Microplca	Мікрогребінь	Microridge	Микрогребень
H1.00.01.1.01011	Microvillus	Мікрворосинка	Microvillus	Микроворсинка
H1.00.01.1.01012	Limbus microvillozus; Limbus penicillatus; Limbus striatus ⁸	Мікрворосинчаста обля- мівка; Щіточкова облямівка; Посмугована облямівка ⁸	Microvillous border; Brush border; Striated border	Мікрворосинчатая каемка; Щеточная каемка; Исчерченная каемка
H1.00.01.1.01013	Stereocilium	Стереоцилія	Stereocilium	Стереоцилия
H1.00.01.1.01014	Cilium	Війка	Cilium	Ресничка
H1.00.01.1.01015	Kinocilium	Рухома війка	Motile cilium	Подвижная ресничка
H1.00.01.1.01016	Statocilium	Нерухома війка	Immotile cilium	Неподвижная ресничка
H1.00.01.1.01017	Axonema	Осьова нитка; Аксонома	Axoneme	Осевая нить; Аксонома
H1.00.01.1.01018	Microtubulus axonemalis	Мікротрубочка аксономи	Axonemal microtubule	Мікротрубочка аксономы
H1.00.01.1.01019	(Microtubulus centralis)	(Центральна мікротрубочка)	(Central microbutule)	(Центральная мікротрубочка)
H1.00.01.1.01020	Diplomicrotubulus peripheric	Периферичний дублет мікротрубочок	Peripheral microtubular doublet	Периферический дублет мікротрубочек
H1.00.01.1.01021	Pons nexini	Нексиновий місток	Nexin bridge	Нексиновый мостик
H1.00.01.1.01022	Nexinum	Нексин	Nexin	Нексин
H1.00.01.1.01023	Tectinum	Тектин	Tectin	Тектин
H1.00.01.1.01024	Brachium dyneini	Динеїнова ручка	Dynein arm	Динеиновая ручка
H1.00.01.1.01025	Dyneinum	Динеїн	Dynein	Динеин
H1.00.01.1.01026	Vinculum radiate	Промениста спиця	Radial link; Radial spoke	Лучистая спица
H1.00.01.1.01027	Corpusculum basale; Kinetosoma	Основне тільце; Кінетосома	Basal body; Kinetosome	Основное тельце; Кинетосома
H1.00.01.1.01028	Triplomicrotubulus	Триплет мікротрубочок	Microtubular triplet	Триплет мікротрубочек
H1.00.01.1.01029	Pes basalis	Основна ніжка	Basal foot	Основная ножка
H1.00.01.1.01030	Radix basalis	Основний корінець	Rootlet; Basal root	Основной корешок
H1.00.01.1.01031	Cilium solitarium ⁹	Одинарна війка ⁹	Solitary cilium	Одинарная ресничка
H1.00.01.1.01032	Flagellum	Джгутик	Flagellum	Жгутик
H1.00.01.1.01033	Ciliogenesis	Війкоутворення	Ciliogenesis	Ресничкообразование
H1.00.01.0.00012	Junctiones cellulares	Клітинні сполучення	Cellular junctions	Мешкоточне з'єднання
H1.00.01.1.02001	Junctiones intercellulares	Міжклітинні сполучення	Intercellular junctions	Межклеточные соединения
H1.00.01.1.02002	Junctio adhaesionis	Злипли сполучення	Adhering junction	Слипшился соединения
H1.00.01.1.02003	Junctio intercellularis simplex	Просте міжклітинне сполучення	Simple intercellular junction	Простое межклеточное соединение
H1.00.01.1.02004	Junctio intercellularis denticulata	Зубчасте міжклітинне сполучення	Denticulate intercellular junction	Зубчатое межклеточное соединение
H1.00.01.1.02005	Junctio intercellularis digitiformis	Пальцеподібне міжклітинне сполучення	Digitiform intercellular junction	Пальцевидное межклеточное соединение
H1.00.01.1.02006	Junctio intercellularis specialis	Складне міжклітинне сполучення	Complex intercellular junction	Сложное межклеточное соединение
H1.00.01.1.02007	Junctio occludens; Zonula occludens	Щільне сполучення; Замикальне сполучення	Tight junction; Occluding junction	Плотное соединение; Запирающее соединение
H1.00.01.1.02008	Rete cristarum occludentium	Замикальна гребенева сітка	Fusion ridge network	Запирающая сеть гребня
H1.00.01.1.02009	Macula occludens	Плямка замикання	Macula occludens	Запирающее пятно
H1.00.01.1.02010	Fascia occludens	Смужка замикання	Fascia occludens	Запирающая полоска
H1.00.01.1.02011	Punctum adhaerens	Точка злипання	Punctum adherens	Точка слипания
H1.00.01.1.02012	Zonula adhaerens	Поясок злипання	Adhesive belt; Belt desmosome	Поясок слипания
H1.00.01.1.02013	Condensatio intracellularis	Внутрішньоклітинна бляшка	Intracellular plaque; Cytoplasmic plaque	Внутриклеточная бляшка
H1.00.01.1.02014	Fascia adhaerens	Смужка злипання	Fascia adherens; Adhesive strip	Полоска слипания
H1.00.01.1.02015	Desmosoma; Macula adhaerens	Плямка злипання; Десмосома	Desmosome; Macula adherens; Spot desmosome	Пятно слипания; Десмосома

⁸ **H1.00.01.1.01012** Мікрворосинчаста облямівка: Цьому терміну слід віддавати перевагу порівняно з термінами *щіточкова облямівка* та *посмугована облямівка*, оскільки ця верхівкова спеціалізація утворена мікрворосинками.

⁹ **H1.00.01.1.01031** *Одинарна війка*: Найчастіше ця структура не містить центральної пари мікротрубочок, її основне тільце дещо відрізняється будовою від основного тільця типової війки з формулою мікротрубочок 9-2 (детальніше див. Nagiwa H., Harada S., Maeda S., Aoki T., Ohwada N., Takata K. Ultrastructural and immunohistochemical study of the basal apparatus of solitary cilia in the human oviduct epithelium. J Anat 2002; 200: 89–96).